

Klokkenisten in Brielle in de achttiende eeuw

Gezicht op de Catharijnetoren door Middelhoek

Dr Laura J. Meilink-Hoedemaker

Rotterdam 2000
Tweede druk 2002
Webversie augustus 2015

ISBN 90-75806-15-9

Klokkenisten in Brielle in de 18e eeuw

Laura J. Meilink-Hoedemaker

Inhoudsoverzicht

Klokkenisten in Brielle in de 18e eeuw	2
Inleiding	3
1716-1718 Johan Petit.....	4
Johan Petit, levensloop	4
1718-1720 Leendert van Almkerk.....	4
1720-1762 Jacobus Croon.....	4
Jacobus Croon, levensloop.....	5
Croon als pleitbezorger van het orgel.....	5
Croon in andere stedelijke functies	6
1762-1799 Hugo Captein	7
Hugo Captein, levensloop.....	7
Captein als klokkenist en bezorger van het klokkenspel	7
Captein als organist en bezorger van het orgel.....	8
Overige stedelijke functies van Hugo Captein.....	8
Captein als ongehoorzaam burger	8
Instructie voor de organist en klokkenist van Brielle.....	10
Literatuur	11
Noten	11

Eerste uitgave: 6 april 2000

Revisie tweede druk: 12 oktober 2002

Tweede druk: oktober 2002

Herziening voor web 2015

Inleiding

In de achttiende eeuw was in de Nederlanden de situatie voor de klokkenspelkunst uitermate gunstig. Vele steden beschikten over goede instrumenten en bekwame musici om ze te bespelen. Brielle met zijn Hemony-klokkenspel uit 1660 kon zich in dit opzicht goed meten met andere steden in Holland en Vlaanderen. De stedelijke overheid van Brielle had voor de Catharijnekkerk een organist in dienst die ook het klokkenspel bespeelde.

Van deze Brielse organisten komen er in dit hoofdstuk vier in beeld. Daarbij wordt aandacht geschonken aan hun biografie, hun werkzaamheden en aan hun relatie met de overheid als werkgever. Deze musici komen in de archivalia in beeld bij uitzonderlijke gebeurtenissen, soms in positieve zin, soms in negatieve zin.

Van de vier organisten die in de achttiende eeuw in Brielle actief waren, hadden Jacobus Croon en Hugo Captein veel belang bij en aandacht voor het onderhoud van het orgel in de Catharijnekkerk. Vermaarde orgelmakers hebben in deze eeuw gewerkt aan de orgels in de Catharijnekkerk, onder andere Jan Moreau, Christiaan Müller, Johann Bätz en Johan Mitterreither.

Organisten van naam hebben hun belangstelling getoond voor hun collega's en het orgel in Brielle, zoals Hendrik Radeker uit Haarlem en Johannes Berghuys uit Delft. Berghuys was bovendien betrokken bij het onderhoud van het klokkenspel en bij reparaties aan de speeltrommel.

Om praktische redenen wordt in dit hoofdstuk de achttiende eeuw iets ingekort. Johan Beuckelaar, die in dienst was van 1680 tot 1716, is behandeld in het hoofdstuk over de Brielse klokkenisten in de zeventiende eeuw. De volgende klokkenisten komen aan de orde in dit hoofdstuk.

1716-1718	Johan Petit
1718-1719	Leendert van Almkerk
1720-1762	Jacobus Croon
1762-1799	Hugo Captein

1716-1718 Johan Petit

Johan Petit werd benoemd in de vergadering van burgemeesters van 1 februari 1716 als opvolger van Jan Beuckelaar de Oude.¹ De vroedschap nam hiervan kennis in de vergadering van 2 maart 1716.² Het staat niet vast hoe de vacature in Brielle is bekend gemaakt, waarschijnlijk is een advertentie geplaatst. De notulen van de kerkmeesters bevatten geen informatie over de aanstelling van Johan Petit.

Petit was in de eerste plaats aangesteld als organist en klokkenist, maar tot zijn taak behoorde ook het opwinden van het uurwerk in de toren van de Fransche Kerk en het uurwerk aan de haven op een huisje aan het Maarland. Zijn jaarwedde van de stad bedroeg 400 gulden.³

Johan Petit, levensloop

Johan Petit was geboren in Leiden, maar bij zijn benoeming in Brielle in 1716 woonde hij in Arnhem. Immers zijn attestatie van 23 april 1716 als lidmaat van de Gereformeerde Kerk vermeldt Arnhem als plaats van herkomst.⁴ Petits verblijf in Brielle heeft nog geen twee jaar geduurd. Hij was eind december 1718 al vertrokken, terug naar Arnhem. In beide steden was de jaarwedde 400 gulden. Dit verblijf in Arnhem was eveneens van korte duur. Op 10 mei 1720 maakte hij daar bekend, dat hij naar Leiden was beroepen.⁵ In maart 1727 kwam Petit uit Leiden naar Nieuwenhoorn bij Brielle om te trouwen met Jacoba Gravius.⁶ Hij moet dezelfde zijn geweest als de organist Jan Petit uit Leiden, die ruim twintig jaar later op 19 juli 1741, in 's-Gravenhage solliciteerde naar de post van organist en klokkenist.⁷ In deze procedure eindigde Petit bij de eerste vijf organisten en mocht hij de tweede dag meedingen op het klokkenspel. Hij eindigde op de derde plaats en kreeg de benoeming dus niet. Petits verdere lotgevallen in Leiden zijn in het kader van deze studie niet verder nagegaan.

1718-1720 Leendert van Almkerk

Na het vertrek van Johan Petit werd de post van organist en klokkenist in de Catharijnekkerk waargenomen door Leendert van Almkerk, die daar in december 1718 zelf om had gevraagd.⁸ In juli 1719 werd hem voor het eerste halve jaar een loon uitbetaald.⁹

Van Almkerk, een inwoner van Brielle, was in 1709 ondertrouwd en getrouwd met Jacquemijntje Bateers van Zierikzee, die ten tijde van haar huwelijk al in Brielle was gevestigd.¹⁰ Zijn verdere muzikale lotgevallen zijn niet bekend behoudens het feit dat Van Almkerks naam voorkomt bij de sollicitanten naar de organistenplaats in 's-Hertogenbosch in 1719, een vacature die daar was ontstaan door het vertrek van Johannes Eitzen.¹¹

1720-1762 Jacobus Croon

Het is niet duidelijk of er na het vertrek van Johan Petit uit Brielle met de vacature is geadverteerd. Er zijn evenmin aanwijzingen voor een vergelijkend examen. Actief benaderen van organisten behoort ook tot de mogelijkheden. De notulen van de kerkmeesters vermelden evenmin een sollicitatieprocedure. Wel staat vast dat er een onderzoek naar de bekwaamheden van Jacobus Croon heeft plaatsgehadt voordat hij op 31 augustus 1720 werd benoemd tot organist en klokkenist. De bron vermeldt dat Croon toen organist was van de Remonstrantse Kerk in Amsterdam.¹² Maar hier moet een vergissing in het spel zijn, want de Remonstrantse Kerk in Amsterdam bezat in die tijd in het geheel geen orgel, zodat er ook geen sprake kan zijn van een organist.¹³ Het is waarschijnlijker dat Croon werkte in Leiden, de stad waar hij ook geboren is.¹⁴ Men kan dan veronderstellen dat Croon zijn voorganger Petit in Leiden wel heeft gekend en dat via Petit het contact tussen Brielle en Jacobus Croon tot stand is gekomen.

Bij zijn benoeming kreeg Croon een uittreksel van de Resolutie van de Magistraat uitgereikt, een document dat moest dienen als contract.¹⁵ Hij werd aangesteld als organist, klokkenist en opzichter van alle stadsuurwerken. Op 14 oktober 1720 legde Croon de poorterseed af.¹⁶ Zijn traktement bedroeg f 400 per jaar. Kort na zijn benoeming bleek dat hij niet had begrepen dat hij behalve op het orgel, ook op de klokken

moest spelen, en wel net als zijn voorganger drie maal per week, te weten op zondag, maandag en vrijdag van 11 tot 12 uur.¹⁷ Dat heeft hij daarna trouw gedaan gedurende zijn lange loopbaan van bijna 42 jaar.

Jacobus Croon, levensloop

Kort na zijn benoeming in Brielle trouwde Jacobus Croon daar op 23 december 1720 met de Rotterdamse Maria van Reyn. Ze kregen in de periode van 1721 tot 1730 vijf kinderen.¹⁸ Op 23 april 1723 werd Jacobus Croon in Brielle ingeschreven in het lidmatenregister van de Gereformeerde Kerk. Hij woonde toen aan het Noordeinde. Maria van Reyn overleed in 1761 en werd op 8 december van dat jaar in Brielle begraven.¹⁹ Croon zelf bood om gezondheids redenen in 1762 zijn ontslag aan. Hij schoof daarbij een opvolger naar voren in de persoon van Hugo Captein. Hierbij kreeg hij gedaan dat die opvolger hem, Croon, jaarlijks bij wijze van pensioen f 300 zou uitkeren. Dit was in Brielle een nieuwe situatie, want gewoonlijk bleef de organist in functie tot aan zijn overlijden. De stad willigde het verzoek om ontslag wel in, maar bepaalde daarbij wel dat Croon bij voortijdig vertrek of overlijden van Captein opnieuw in een opvolger moest voorzien.²⁰

Eind 1762 kreeg Croon toestemming Brielle te verlaten om te gaan wonen bij zijn zoon in Zwartewaal.²¹ Hij werd toen gehinderd door 'hoogklimmende jaaren en gebrekkelijkheden'. Waarschijnlijk woonde de familie in Zwartewaal in het huis dat Jacobus Croon daar al in 1750 had gekocht.²²

Kinderen van Jacobus Croon en Maria van Reyn

12 september 1721	Anna
16 november 1723	Cornelis
23 juli 1726	Jan
2 maart 1728	Jakob
15 augustus 1730	Jakob

Croon als pleitbezorger van het orgel

Jacobus Croon had zoals hiervoor is vermeld, een zwakke start op het klokkenspel en hij trad in zijn loopbaan als klokkenist niet op de voorgrond. Wel blijkt uit bijna zijn gehele loopbaan hoe de zorg voor de orgels hem bezighield.

Bij zijn indiensttreding in Brielle in 1720, was het orgel van de Catharijnekkerk juist in reparatie bij Sybe Pieters uit Leeuwarden.²³ Pieters echter overleed in 1721, voordat hij het werk had kunnen voltooien. Croon stelde voor zijn vader; die organist was in Den Haag en ook enige ervaring had als orgelreparateur, te benaderen. Het stadsbestuur ging niet over één nacht ijs en stelde een onderzoekscommissie in, die zich breed oriënteerde.²⁴ Het duurde bijna een heel jaar voordat het verdere onderhoud van het orgel werd gegund aan de uurwerkmaker François Marconi.²⁵ Mogelijk wordt hier de Rotterdamse orgelmaker François Moreau bedoeld, de vader van Jan Moreau die bekend is geworden als bouwer van het orgel in de Janskerk te Gouda. Immers ook Jan Moreau heeft in die periode aan het Brielse orgel gewerkt.²⁶ De verantwoording in 1722 van het schilderwerk waarmee gewoonlijk zo'n restauratie werd afgesloten, geeft aan dat het project toen succesvol was voltooid.²⁷ Tijdens de werkzaamheden aan het orgel ging de gemeente ter kerke in de Fransche Kerk.

Toen in 1738 het orgel opnieuw aan een reparatie toe was, kwam Croons Haarlemse collega Hendrik Radeker voor een visitatie van het orgel naar Brielle.²⁸ Radeker was bereid om samen met de orgelmaker Christiaan Müller, die toentertijd in Haarlem aan het orgel van de St. Bavokerk werkte, naar Brielle te komen om gedrieën een overzicht van gebreken aan het orgel op te stellen.²⁹ Christiaan Müller heeft daarna metterdaad in Brielle aan het orgel gewerkt.^{30, 31} Toen hij daarmee in december 1738 klaar was suggereerde Müller dat zijn meesterknecht, die inmiddels zelfstandig gevestigd was, het jaarlijks onderhoud wel zou kunnen uitvoeren.³² De magistraat maakte inderdaad afspraken met de deze jonge man. Het gaat hier om Johann H.H. Bätz, de grondlegger van de befaamde Utrechtse orgelmakerij.³³

Het kerkorgel moest na twintig jaar opnieuw een grote onderhoudsbeurt hebben. In oktober 1761 waren de blaasbalgen van het orgel volgens Jacobus Croon aan reparatie toe.³⁴ De burgemeesters stemden er mee in advies te vragen aan Gerard Stevens, een orgelmaker in Den Haag. Stevens bracht een offerte uit van f 500. Hierbij was het plaatsen van een stelling om het bovenwerk nadrukkelijk niet inbegrepen. Stevens kreeg kort daarop de opdracht de reparaties uit te voeren, waarmee hij binnen een jaar gereed was.³⁵ Bij een visitatie in augustus 1762 bleek dat een van de registers, de Vox humana, niet in orde was. Stevens was van mening dat

dat gedeelte van het orgel niet in de oorspronkelijke offerte was betrokken en offereerde aanvullende werkzaamheden voor f 50. Na een tweede visitatie, dit keer door de Delftse organist Johannes Berghuys, waren er nog steeds enkele kleine ongerechtigheden. Op verzoek van de magistraat nam Berghuys dit zelf met Stevens op en handelde het af.³⁶

Croon in andere stedelijke functies

Croon was bij zijn benoeming in 1720 al belast met het onderhoud van het uurwerk van de Catharijnetoren. In 1728 kwamen daar de uurwerken op Fransche Kerk en op een huisje aan het Maarland bij. Hiervoor kreeg hij op zijn verzoek per jaar f 30 extra omdat het voor hem een zware last was, gelet op zijn lichamelijke conditie.³⁷

Gedurende de periode van 1724 tot 1729 was er veel getob met het grote uurwerk in de Catharijnetoren. In augustus 1724 had Jacobus Croon het stadsbestuur hier al opmerkzaam op gemaakt. Het uurwerk werd geïnspecteerd door de priester Libon, die een plan voor reparatie indiende. Deze reparatie werd gegund aan Libons oomzegger Jan van Dongen.³⁸ Eind september vroeg Van Dongen een voorschot van 100 gulden voor de aanschaf van materialen. Zijn oom Libon zou als borg voor hem instaan.³⁹ Zes maanden later was er nog zo weinig voortgang dat aan Van Dongen en Libon de toegang tot de toren werd onttrokken.

In de maanden daarna is er sprake van de Haagse smid Bodde voor onderhoud aan het uurwerk, maar door ervaring wijs geworden, trokken de burgemeesters eerst diens antecedenten na. Bodde mocht een bestek en een kostenraming indienen. Intussen werd Croon verzocht het uurwerk dagelijks op te winden, zodat enigszins kon worden nagegaan hoe onregelmatig het uurwerk eigenlijk liep.⁴⁰ Op 3 april werd besloten de resterende reparaties inderdaad aan Bodde toe te vertrouwen.⁴¹

Van Dongens nalatigheid had niet alleen voor de stad financiële gevolgen, maar ook voor zijn oom Libon die moest opdraaien voor de borgsom van 100 gulden. Libon kon aannemelijk maken dat hij maar 75 gulden verschuldigd was. Een deel van het geld was namelijk door Van Dongen gebruikt voor verwarming en verlichting van zijn werkplaats en dus niet direct voor het uurwerk. Libon moest dat aan Van Dongen terugvragen.⁴² Maar Van Dongen was inmiddels met de noorderzon uit Brielle vertrokken, vrouw en kinderen en een winkel achterlatend. Dit was vier jaar later in 1729, een reden om beslag te leggen op zijn boedel en de winkelinventaris. Toen het stadsbestuur aanstalten maakte tot verkoop daarvan, kwam er een bericht waar de deugniet zich ophield. Zijn moeder kreeg gedaan dat de verkoop acht dagen werd uitgesteld, om Van Dongen gelegenheid te geven zich bij zijn huisgezin te voegen en de verantwoording voor zijn daden op zich te nemen.⁴³

In 1734 werd er geklaagd dat de uurslag op de grote klok slecht hoorbaar was. Jacobus Croon ging op onderzoek uit en constateerde dat het touw dat de hamer trok, te zwaar was voor die hamer. Er werd gezorgd voor een beter touw aan de hamer en daarmee was dit probleem weer voor ettelijke jaren de wereld uit.⁴⁴

Na het debâcle met Van Dongen werd de jaarlijkse inspectie en het onderhoud aan het uurwerk van de Catharijnetoren toevertrouwd aan een uurwerkmaker van buiten de stad. In 1739 kwam de Haagse uurwerkmaker Van der Cloese in Brielle het uurwerk en speelwerk repareren, en Croon heeft hem daarbij geassisteerd.⁴⁵

In 1756 werd het uurwerk en speelwerk bekeken door de natuurkundige Steven Hoogendijk uit Rotterdam.⁴⁶ Hoogendijk bracht een advies uit, en na afloop van de reparaties, waar ruim veertig dagen in gestoken waren, kwam hij het resultaat beoordelen.⁴⁷ Op 12 maart 1757 is de uitbetaling aan Hoogendijk verantwoord in de boeken.⁴⁸

Croon was niet alleen organist en klokkenist maar ook beëdigd makelaar.⁴⁹ In 1736 kreeg hij er de functie van ijker van ellen en houten maten bij.⁵⁰ En in 1749 werd hij collecteur van de accijnzen op koele wijn en brandewijn.⁵¹ Voor deze functies is precisie en integriteit een eerste vereiste. In 1746 werd een deel van Croons taak, het opwinden van het uurwerk, overgedragen aan Jacob Langendoen. Dit moet wel verband houden met zijn fysieke beperkingen.⁵² Immers in 1752 werd aan Croon ontslag verleend als ijker wegens zijn 'moeilijken gang'. Hij was niet meer in staat de vereiste rondes langs de visiteurs te doen. In december 1753 deed Croon vrijwillig afstand van zijn baan als collecteur voor de alcoholica. De uitbetaling van zijn loon in januari 1754, zal de laatste hiervoor zijn geweest.⁵³ Het ging bij elkaar om 150 gulden per jaar, dat is in vergelijking met het salaris als musicus, dat 400 gulden bedroeg, een niet onbelangrijk bedrag. Dat Croon een gewoon mens was blijkt uit het volgende voorval in 1741. De echtgenote van de chirurgijn Wendel, kwam bij Croon. Croon herinnerde zich niet dat hij haar geld had meegegeven, alleen maar dat hij het even had neergelegd. Toen zij weg was miste hij het geld en holde hij [zo goed en zo kwaad als dat ging]

achter haar aan de straat op, haar luidkeels beschuldigend van dieverij. Dat ging haar wel iets te ver. Ze diende een klacht in bij de baas van Croon, de magistraat, en eiste eerherstel. Croon werd op het matje geroepen om zijn kant van het verhaal te vertellen. Hij werd in het ongelijk gesteld wegens gebrek aan bewijs en hij moest in het vervolg voorzichtiger zijn in zijn uitlatingen. Wat zich precies rond dit geld heeft afgespeeld wordt niet vermeld, maar door de notulen van de magistraat is deze 'petite histoire' voor ons bewaard gebleven.⁵⁴

1762-1799 Hugo Captein

Hugo Captein werd door zijn voorganger Jacobus Croon aanbevolen als een ervaren musicus die bedreven was op het klavier en de klokken. Zijn voorlopige aanstelling als organist en klokkenist in Brielle is gedateerd op 20 februari 1762.⁵⁵ Zijn taken werden in de volgende maand besproken in de magistraat.⁵⁶ Bij deze gelegenheid werd het noodzakelijk geacht deze taken vast te leggen in een instructie. De commissie die hiermee werd belast presenteerde een concept in de vergadering van 10 april 1762. De instructie werd goedgekeurd en opgenomen in het Boek der Keuren, Instructies en Ordonnantien.⁵⁷ Deze instructie is aan het einde van dit hoofdstuk integraal opgenomen.⁵⁸ In het verdere verloop van Capteins loopbaan zal ook blijken hoe deze instructie de overheid van pas kwam.

Hugo Captein, levensloop

Hugo Captein was op 15 januari 1741 gedoopt in Hellevoetsluis, als zoon van Theunis Captain en Heijltje de Boo. Op 11 januari 1761 werd hij lidmaat van de Gereformeerde Kerk van Brielle. Op 25 januari 1767 trouwde Hugo Captein daar met de Brielse Cornelia Buijs.⁵⁹

De geboorte van een eerste kind was gewoonlijk een aanleiding tot het maken van een testament. In juli 1768 verleden de echtelieden Captein / Buijs een testament ten overstaan van notaris Sandifort. In de periode van 1767 tot 1770 lieten Hugo Captein en zijn vrouw viermaal een kind dopen.⁶⁰ Cornelia Buijs overleed in 1794 aan een 'uitterende ziekte', zij was toen 45 jaar oud en er was nog maar één zoon in leven. Hugo Captein zelf overleed vijf jaar later, 57 jaar oud, op 22 maart 1799, eveneens aan een 'uitterende ziekte'. De begrafenis werd geregeld door zijn zuster Josina, die toen in Delft woonde.⁶¹

In het gemeentearchief van Delft bevindt zich een testament van de Bleiswijkse dominee Justus Buitenweg die op 14 november 1795 in Delft is overleden. Deze legateerde aan Hugo Captein een aantal kostbaarheden zoals een gouden zakhorloge, een zilveren schenkbord, een zilveren tabaksdoos en twee zilveren tabakscomforts plus een bedrag van vierduizend gulden, in contanten of obligaties. Een eventuele familierelatie komt in dit testament niet aan de orde.⁶²

Kinderen van Hugo Captein en Cornelia Buijs

28 januari 1767	Jacob
22 januari 1772	Johanna
28 augustus 1768	Leendert
7 september 1770	Helena Johanna

Captein als klokkenist en bezorger van het klokkenspel

Hugo Captein moest de klokken bespelen op maandag en vrijdag van 11 tot 12 uur en zoveel vaker als het stadsbestuur wenselijk achtte. De verjaardag van de erfstadhouder op 8 maart 1772 was zo'n gelegenheid. Die dag moest Captein twee maal een uur op de klokken spelen.⁶³

Door Capteins bemiddeling kwam zijn collega en leermeester Johannes Berghuys uit Delft enkele malen naar Brielle voor advies over het klokkenspel. De eerste reeks bezoeken vond plaats in de periode van 1762 tot 1764; de tweede reeks bezoeken vond plaats tussen 1788 en 1790. Johannes Berghuys gold onder collega's als de primus inter pares, de eerste onder zijns gelijken. Berghuys bemoeide zich in Brielle voornamelijk met het automatisch speelwerk. Berghuys verrichtte die consulten niet alleen ten gerieve van het fraaie klokkenspel, maar ook ter stimulering van zijn oud-leerling Hugo Captein, zoals hij de magistraat mededeelde.⁶⁴ In een eerdere publicatie is aan deze twee reeksen bezoeken van Berghuys aandacht geschonken.⁶⁵

Onder het nieuwe regime werd op 3 februari 1795 in Brielle een vrijheidsboom geplant. Tijdens de voorbereidingen voor de feestelijke ceremonie werd bepaald dat Captein vanaf kwart voor twaalf op de klokken moest spelen, totdat hij een teken kreeg er mee op te houden.⁶⁶

Captein als organist en bezorger van het orgel

Op 10 oktober 1762 was Captein als organist betrokken bij een reparatie aan de blaasbalgen van het orgel door de Rotterdamse orgelmaker Stevens, een reparatie waar zijn voorganger Jacobus Croon al om had gevraagd. De controle op die reparatie werd verricht door Johannes Berghuys uit Delft.⁶⁷ Er bleek meer aan de hand te zijn dan oorspronkelijk was voorzien. Berghuys heeft dit op verzoek van de magistraat met Stevens doorgesproken, waarna Stevens het orgel tot genoegen opleverde en de aanneemsom aan hem werd uitbetaald.⁶⁸

De problemen met het orgel in 1771, toen Captein dikwijls zijn plicht verzuimde, en waarover meer wordt verteld in een volgende paragraaf, werden verholpen door de Leidse orgelmaker Johannes Mitterreither.^{69, 70} Op 28 augustus 1784 stelde Captein een lijst van defecten aan het orgel op en vroeg hij bij het stadsbestuur reparaties van het orgel aan. Hij schatte de kosten op 70 à 80 gulden. Ook deze reparaties werden uitgevoerd door Mitterreither, nadat hij een bestek met kostenraming had ingediend, waarbij evenwel de kosten door Mitterreither wat hoger werden begroot, namelijk op 170 gulden.⁷¹

Overige stedelijke functies van Hugo Captein

Evenals zijn voorganger Jacob Croon, had Captein diverse bijbanen. Toen in september 1762 de post van klokopwinder vrij kwam werd Captein als zodanig aangesteld.⁷² Dat betekende dat hij dagelijks de torens op moest om de uurwerken op te winden. Twee maanden later overleed de stedelijke wijnroeier en ook in die functie werd Hugo Captein beëdigd.⁷³ Al in 1764 vond hij het klokopwinden te zwaar. Hij verzocht daarom van die taak te worden ontheven. Als argument voerde hij aan dat het werk nadelig was voor zijn kunst als organist en klokkenist.⁷⁴ Als wijnroeier bleef hij in functie. Het opwinden werd gegund aan Jacobus Knor, een uurwerkmaker uit Den Haag, die zich kort tevoren in Brielle had gevestigd. Wel bleef Captein verantwoordelijk voor het onderhoud aan de bedrading van het uurwerk en het klokkenspel waarvoor hij f 20 per jaar bleef genieten. De instructie van 1762 werd nog diezelfde dag, 17 juli 1764, in die zin bijgesteld.

Captein als ongehoorzaam burger

Captein moet een vrijbouter zijn geweest, die zich niet altijd aan de gestelde regels hield. Toen hij in november 1768 op een zondagmiddag na het nagezang in de kerk niet op het orgel had gespeeld werd hij daarop aangesproken en veroordeeld tot een boete.⁷⁵

In mei 1771 was het orgel nogal verwaarloosd. Captein stelde een 'Memorie van defecten aan het orgel' op.⁷⁶ Het moet duidelijk zijn geweest dat hij er zelf debet aan was, immers in mei 1771 werd een onderzoekscommissie ingesteld die moest rapporteren over Capteins wangedrag.⁷⁷ De voorzitter van die commissie, burgemeester Van der Crap, ontbood Captein en probeerde hem tot beter gedrag te bewegen. Captein betuigde oprecht berouw en beloofde beterschap. Dat gold misschien voor zijn plichten als organist en klokkenist, maar er was geen verbetering in allerlei gedragingen tegenover de burgerij. Dit was voor de burgemeesters een reden hem nadrukkelijk en publiekelijk te straffen. In september 1771 werd hij voor een periode van drie maanden uit zijn ambt van organist en klokkenist ontzet, onder inhouding van zijn traktement.⁷⁸ Voor het orgelspel werd Johannes Koomans ingeschakeld, een blinde jongeman uit het gasthuis in Brielle, die al eerder had moeten inspringen.⁷⁹ Voor het klokkenspel werd geen waarnemer benoemd. Vermoedelijk heeft het klokkenspel gedurende die drie maanden in 1771 uitsluitend automatisch geklonken.

Er werd Captein nogal wat ten laste gelegd:

Hij bevond zich met een jongen in een herberg en was brutaal tegen diens moeder, toen zij haar zoon kwam ophalen, voordat die helemaal dronken was.

Hij had de nachtwaker tijdens diens ronde bedreigd in het water te gooien.

Hij verzuimde herhaaldelijk zijn werkzaamheden als organist.

Hij bevond zich rokend en drinkend op het orgel met 'ligt en dartel gezelschap'.

Hij bedreef daar op het orgel 'verdere ongeregelheden'.

De ruimte rond het orgel was zodanig verontreinigd dat het oxaal meer op een kroeg leek, het stond vol lege wijnflessen.

Had hij zich in zijn vrijgezellentijd⁸⁰ al eens opgehouden met allerlei 'slegte vrouwen', ook nu weer was hij in het gezelschap van 'lichtveerdige jongelieden' op het orgel aangetroffen met wie hij onordentelijkheden en ongeregelheden had gepleegd.

Verdere details worden niet vermeld in de bronnen. Captein moest voor de strafperiode van drie maanden de sleutels van het orgel en het klokkenspel inleveren bij de burgemeester, en zelfs de pijp die hij eerst van het orgel moest halen. Ook de jongelui met wie hij zich op het orgel had opgehouden werden bij de burgemeester geroepen om zich de les te laten lezen.⁸¹

Toen in november van dat jaar 1771 de strafperiode was verstreken, verzocht Captein zijn werk te mogen hervatten, met desnoods gedeeltelijke uitbetaling van zijn loon. Men was overtuigd van zijn goede bedoelingen en herstelde hem in zijn oude functies.⁸² Er zijn inderdaad tot 1790 geen ongeregelheden meer gemeld. In dat jaar, na een tweede reeks reparaties aan het speelwerk door Johannes Berghuys uit Delft, ontving Captein zelfs een extraatje, omdat hij Berghuys had geassisteerd. Niettemin meende men de mankementen aan het klokkenspel te kunnen toeschrijven aan Capteins onzorgvuldig optreden.⁸³ In 1796 werd Captein opnieuw berispt, deze keer weer eens omdat hij op een zondagmiddag zijn orgelbespeling had verzuimd.⁸⁴ Uit zijn laatste levensjaren tot 1799 zijn geen ongeregelheden bekend.

Instructie voor de organist en klokkenist van Brielle

Instructie waarna den organist en klokkenist binnen de stad Brielle zich zal hebben te gedragen

Artikel 1

De organist zal gehouden zijn altoos als in de Groote Kerk wanneer gepreedikt wordt voor en na den godsdienst het psalmgezag te speelen, en bij het uitgaan der kerke als gebruikelijk is.

Artikel 2

Denzelven zal ook gehouden zijn des donderdags van drie tot vier uren de zes zomermaanden van den 1sten april tot ultimo september op het orgel te moeten speelen tot liefhebberij van dengene die lust hebben, hetzelve te komen hooren.

Artikel 3

Denzelve zal ook gehouden weezen als klokkenist altoos des maandags en vrijdags van elf tot twaalf uren op de klokken te speelen

Artikel 4

De klokkenist zal ook gehouden zijn om de twee maanden, off zoo dikwijls als zal werden geordonneert, zoo op het heel als half uur een nieuw airtje op de klokken te steeken, waartoe hem altoos zal worden toegevoegd den opwinder der klokken in der tijd.

Aldus bij burgemeesteren en regeerders der stad Brielle gedaan en gearresteert op den 10den april 1762, in kennisse van mij secretaris
(get)

(Ampliatie)

De klokkenist zal ook gehouden zijn de trekkers van het klokkenspel en uurwerk als die komen te breeken, te moeten maken en repareeren, en zoo aan het een off ander ietwat kwam te breken ofte ontransponeert te raken zoo dat nieuw koperdraat daartoe benoodigd had, zal daaroff kennis moeten geven aan den Fabriq, die aan hem dan nieuw koperdraat bezorgen zal, ten coste van de stad;

Waarvoor hem (klokkenist) is toegevoegd de somma van 20 guldens sjaarlijks volgens resolutie van de magistraat van dato 14 juli 1764 in kennis van mij secretaris (get) 1764

10 April 1762 en geamplieerd 1764

[Boek der Keuren en Instructien]

Literatuur

L.J. Meilink-Hoedemaker, Uurwerk en klokkenspel in de Catharijnetoren te Brielle, Stichting 'Vrienden van het Brielsche Carillon', Brielle 2002.

Noten

De meeste noten hebben betrekking op bronnen uit het gemeentearchief van Brielle, in het bijzonder de resoluties van de magistraat en de vroedschap. Hiervoor zijn de volgende afkortingen gebruikt: GA Brielle, Res Mag en Res Vr. De delen verwijzen naar de rugnummers op de banden. In de toekomst zullen aan deze banden nieuwe inventarisnummers worden toegekend.

Het Gemeentearchief van Brielle maakt deel uit van het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg.

¹ Res Mag dl 23, 1 februari 1716.

² Res Vr dl G, 2 maart 1716.

³ Res Mag dl 23, 1 februari 1716.

⁴ GA Brielle, fiches verwijzen naar K. acta Brielle 7.

⁵ W. Dijkstra, Organisten in de Grote Kerk te Arnhem van 1432 tot 1876. in: De Genoeglijkste, Jg 5, nr 4, juni 1985. blz 188.

⁶ GA Brielle, fiches.

⁷ GA Den Haag, Inv. Nr. OA 6194.

⁸ Res Mag dl 23, 31 december 1718.

⁹ Res Mag dl 23, 15 juli 1719.

¹⁰ GA Brielle, fiches.

¹¹ GA Den Bosch. Orgeldossier 1719.

¹² Res Mag dl 23, 31 augustus 1719.

¹³ GA Amsterdam, Archief nr 612, archief van de Remonstrantse Broederschap.

¹⁴ Res Mag dl 23, 14 oktober 1720.

¹⁵ Res Mag dl 33, 27 maart 1762; dus een latere mededeling die terugwijst naar deze episode.

¹⁶ Res Mag dl 23, 14 oktober 1720.

¹⁷ Res Mag 23, 9 november 1720.

¹⁸ GA Brielle, fiches

¹⁹ GA Brielle, fiches.

²⁰ Res Mag dl 23, 20 februari 1762.

²¹ Res Mag dl 33, 31 december 1762.

²² GA Brielle, fiches.

²³ Res Mag dl 23, 16 september 1720.

²⁴ Res Mag dl 23, 26 april 1721.

²⁵ Res Mag dl 23, 4 april 1722.

²⁶ G.H. Broekhuizen. Orgelbeschrijvingen. Verzorgd door A.J. Gierveld. 1986.

²⁷ Res Mag dl 23, 27 juni 1722.

²⁸ Hendrik Radeker, geboren te Groningen 1708 en overleden te Haarlem 1774, was werkzaam als organist en klokkenist in achtereenvolgens Leeuwarden, Zwolle en Haarlem. [Algemene Muziek Encyclopedie] Als adviseur trad hij op in Haarlem, Brielle, Den Haag en Zierikzee. [Broekhuizen / Gierveld]

²⁹ Res Mag dl 27, 29 maart 1738.

³⁰ Christiaan Müller, geboren 1690 en overleden 1763, was sinds 1720 als orgelmaker gevestigd in Amsterdam. Het orgel in de St Bavokerk in Haarlem is door hem gemaakt. [Algemene Muziek Encyclopedie].

³¹ Res Mag dl 27, 17 mei 1738.

³² Res Mag dl 27, 6 december 1738.

³³ G. Oost, De orgelmakers Bätz (1739-1849). Proefschrift Utrecht 1975. Blz 278.

³⁴ Res Mag dl 32, 10 oktober 1761.

³⁵ Res Mag dl 32, 1 november 1761.

³⁶ Res Mag dl 33, 7 augustus 1762.

³⁷ Res Mag dl 24, 14 februari 1728.

-
- ³⁸ Res Mag dl 24, 4 september 1724.
- ³⁹ Res Mag dl 24, 30 september 1724.
- ⁴⁰ Res Mag dl 24, 13 maart 1725.
- ⁴¹ Res Mag dl 24, 3 april 1725.
- ⁴² Res Mag dl 24, 29 september 1725.
- ⁴³ Res Mag dl 24, 17 december 1729.
- ⁴⁴ Res Mag dl 26, 31 juli 1734.
- ⁴⁵ Res Mag dl 27, 8 maart 1738.
- ⁴⁶ Res Mag dl 31, 10 juli 1756.
- ⁴⁷ Res Mag dl 31, 23 oktober 1756.
- ⁴⁸ Res Mag dl 31, 12 maart 1757.
- ⁴⁹ Res Mag dl 23, 14 oktober 1720.
- ⁵⁰ Res Mag dl 26, 29 september 1736.
- ⁵¹ Res Mag dl 29, 12 juli 1749.
- ⁵² Res Mag dl 28, 17 augustus 1746.
- ⁵³ Res Mag dl 30, 21 december 1753.
- ⁵⁴ Res Mag dl 27, 6 mei 1741.
- ⁵⁵ Res Mag dl 33, 20 februari 1762.
- ⁵⁶ Res Mag dl 33, 27 maart 1762.
- ⁵⁷ Res Mag dl 33, 10 april 1762.
- ⁵⁸ Boek der Keuren en Instructien deel 4, 1759-1792, f 37v.
- ⁵⁹ Ondertrouw 11 januari 1767.
- ⁶⁰ GA Brielle, fiches.
- ⁶¹ Josina Capteyn, wed P.F. de Hoog te Delft zorgt voor de begrafenis van haar broer Hugo Captein te Brielle, zonder zich daardoor tot iets te verbinden. Fiches Brielle, protocollen notaris H.M. van Andel, 26 maart 1799.
- ⁶² GA Delft, Notarieel Archief nr 3366. De heer Van Leeuwen van het GA Delft maakte mij attent op dit testament.
- ⁶³ Res Mag dl 36, 29 februari 1772.
- ⁶⁴ Res Mag dl 33, 22 mei 1762.
- ⁶⁵ L.J. Meilink-Hoedemaker, Luidklokken en speelklokken in Delft, proefschrift 1985, blz 98.
- ⁶⁶ GA Brielle, Res Provisionele raad, dl 01, 2 februari 1795.
- ⁶⁷ Res Mag dl 33, 13 november 1762.
- ⁶⁸ Res Mag dl 33, 27 augustus 1763.
- ⁶⁹ Res Mag dl 36, 26 oktober 1771.
- ⁷⁰ J.J. Mitterreither werkte vanaf 1755 als orgelmaker in Rotterdam en Gouda en tenslotte als zelfstandig meester in Leiden. Hij heeft 40 orgels op zijn naam staan.[Algemene Muziek Encyclopedie]
- ⁷¹ Res Mag dl 40, diverse data in augustus/ september 1784.
- ⁷² Res Mag dl 33, 30 september 1762.
- ⁷³ Res Mag dl 33, 13 november 1762. Een wijnroeier bepaalt met behulp van een peilstok, de wijnroede, de hoeveelheid wijn in een vat.
- ⁷⁴ Res Mag dl 33, 14 juli 1764.
- ⁷⁵ Res Mag dl 34, 14 november 1768.
- ⁷⁶ M.A. Vente, Geschiedenis van de orgels van de Catharijnekkerk te Brielle. handschrift in GA Brielle, doos 4 A 88.
- ⁷⁷ Res Mag dl 36, 18 mei 1771.
- ⁷⁸ Res Mag dl 36, 14 september 1771.
- ⁷⁹ Res Mag dl 36, 21 september 1771.
- ⁸⁰ Vanaf zijn aanstelling in 1762 tot aanzijn huwelijk in 1767.
- ⁸¹ Res Mag dl 36, 14 september 1771.
- ⁸² Res Mag dl 36, 23 november 1771.
- ⁸³ Res Mag dl 43, 13 november 1790.
- ⁸⁴ Res provisionele raad dl 05, 15 augustus 1796.